

2133:2

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Västergötland

Ugglum, V. Kleva

ö Jökens svar

2133:2
✓

Blomberg, Assar. 1929

Svar på ULMA: 19 om Nödbröd.

14 H. 4^e

Nödbröd.

(Landsmålsarkivets Frägelista nr 19.)
Efter Johan Lousson ödeg. Elggåren
född därstädes 1873. Upptecknat av
Assar Blomberg 1929.

Foderlös a. Men vara "förelöser", ha "utförat"
infodras betydde att kreatursfodret var slut.
Då kreaturen voro många och
utsvultna sådes det, att de voro
"skrinna."

Till utdrygning av kreatursfodret
användes hackat gransis, troligen av
munga granar. De gamla talade om
att siana på Forentorp (en mindre
herrgård i Quelhem) fälde granar
och använde riset till kreatursfoder.

Nöd 2

da det var svåra år.

Joh. Svensson

I svinfodret blandades hästgödsel. Det ansågs att svinen blev fetare därav. Gödseln blandades samman med vatten, havremjöl och potatis. Svinfodret utdrygades även med agnar. Ett betydligt bättre svinfoder var dock ekollon, som samlades upp under träden och torkades i agnar, för att sedan malas.

Brist på spannmål gjorde sig särskilt gällande i den s. k. "orsmässeskroken" (tiden mellan våren och skörden). För utdrying av mjölet tillsattes degen med råiven potatis, varigenom även den födelan vanns,

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala 2002 2133:2
Assar Blomberg. 1929.

VGL.

Nöd 3

John Svensson

ett brödet "lättade" (jäste) bra.
och "mån" och nässlor kokades
ett slags grönsaksoppa, men detta
skedde även under goda år, och kan-
na säkunda dessa soppor icke ut-
slutande betecknas som nödrätter.

När det var dåligt om Joden
sade man: "Då blir te så i beta
på senera". På åkerrenarna blev
det nämligen tidigt gräs, vilket
av de hungriga djuren kunde
erobas under det vär arbetet på-
gick. "Gösta i Håmbärsgård" (Hers-
Ugglen) uttryckte sig felaktigt. "Då
blir te beta i så på senera", sa
han.

Om gräset får stå för länge

Nöd 4 a
Joh. Svensson

innan det blev slaget, säson t. ex.
på åkerrenar, där man ej kom åt
det; sade man: "När gräst fått ord-
mässe mössa ä Larsenässe hatt,
då ä då inte möe vart."

Uågon tradition om att bark-
bröd använts i orten kände sa-
gesmannen ej till.

Under nödtider kunde det hän-
da att halmen på taket togs till
kreatursfoder. För att se på sig till
att man hann tröska, plockades
sedan nekerna av den nya skörden
upp på takräften, med brummet
hängande inåt ladan, varigenom
erhölls ett provisoriskt tak. Det
var haoren som lades upp på detta

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2133:2~~ 2133:2
Assar Blomberg. 1929.

VGL.

Nöd 5 & säu.
Joh. Lorensen

I slutet av 1860-talet inträffade ett svårt torkeår. Det kom litet regn sist i maj, när det berediga kornet såddes, sedan regnade det ej på hela sommaren. På Näsbo jord, som räknas bland den bästa i Uggum, blev kornet så skäligt, att man varken kunde meja eller binda det, utan man fick "rösta upp" det.

Nödbrod. Uppgifter efter Frans Lorensen, Herr-Eriksq. Uggum, född Klärstället 1864. Uppteckn. 1929 av Assar Blomberg.

Frans Lorensen

Lagessmannen hade hört av sin far, att man under nödtider valde

Nöd 6 mjöl och av ben och halva och blå-
Frans Svensson elade i brödet.

En smickare i Uggleum gjorde en hel
vävstol mot en arbetslön av en fjär-
ding (4 kappor) råg. Det var troli-
gen nödåret 1826.

På 1860-talet inträffade en tork-
år, varvid kornet blev så dåligt,
att man måste "rösta" upp det,
liksom man röstar upp lin, d. v. s.
med rötterna. På ett helt gårde i
Herr-Eriksq. (Uggleum) fick man
jar endast ett hävelass korn.

Höstsåden (rågen) blev dock något
bättre och på mossarna fick man
såu bra hö.

I sagesmannens tid hade man

Nöd 7. På Torontorp (mindre herrgård i Gud-
Frans Lommas hem) givit kreaturen hackat gran-
ris att äta. På ett torpställe (Ko-
satorpet) under samma gård hade
man många barn, och dessa äto ju-
subarr, om av nöd eller ej, kunde
sagesmannen ej säga.

Sagesmannen mindes att man
tagit halmen från taket för att
giva den åt kreaturen. Dessa äto
halmen gärna, t. o. m. oskuren.

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2133:2~~ 2133:2
Assar Blomberg. 1929.
VGL.

Nöd 8

Uppgifter efter S. P. Blomberg, Kö-
elesten, Ugglum, född därstädes 1848.

Sockenmagasinet fanns, där
folk fick låna säd till utsäde.
Säden skulle betalas igen med
lika vara och säntan erläggas med
ett visst kvantum säd pr tunn.
I Ugglum var sockenmagasinet
inrymt i ett på kyrkogården stå-
ende gammalt stenhus, vilket revs
med då kyrkogården utvidgades
och planerades år 1897.

Lagesmannen hade hört talas
om att barkbröd använts under
nödlår samt att även halva sker-
rets och förvalts till utdrykning
av brödsäden. Men hade han hört

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2000~~ 2133:2
Assar Blomberg. 1929.
VGL.

Nöd 9

A. Blomberg

ett hackat grannis beagnats till
kreatursfoder. Under sagesmannens
tid hade tjung separats till
kofoder.

Halmen ä tåken hade under
nödtider näst användas till
kreaturens utfodring.

Da det var out om råg, köpte
man kli och bakade slårar bröd.
Under ett torkår i slutet av 1860-
talet hade sagesmannens fader
köpt en säck kli i Tullköping för
bakning, men det hade varit svårt
att få brödet att hänga ihop.
Man fick på den tiden även kö-
pa s. k. efterråg och mala till
bröd.

Frgl. 19

Landsmålarkivet Uppsala ~~2002~~ 2133:2
Assar Blomberg. 1929.
VGL.

Röd 10

S. B. Blomberg

Kokt potatis stöttes och blandades i brödet för utdrygning av det samma. I k. bondbönan odlades i större utsträckning än nu och man sätte dylika i potatisfårorna. Bönan smaldes och användes till bröd, dock kanske ej enbart under rötider. Brödet smakade beskt.

En par maträtter, som fördom förekommo, voro nässelkål och "mällamos" vilket senare anrättades som "stuve". Liksom nässelkålen, var det dock ej någon speciell nödrätt.

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2133:2~~ 2133:2

Assar Blomberg. 1929.

VGL.

mällmos s.

stuve s.

Nöd #1

Nödbröd. Efter Matilda Blad,
Bachos, V. Klewa, Jödel i Skär,
Gökhem, 1862. Uppgifterna härläda
sig från V. Klewa. Uppteckn. av Assar Blomberg 1929.
Fäit i Törestorp, född i Källe-
högen, V. Klewa 1811, hade talat om
ett man ätit barkbröd, troligen
var det nödåret 1826. Barken hade
tagits av tjocka furor och den mat-
des till mjöl på hemkvarnen.

Öne användes ej till kreaturs-
foder, men furugrevar kördes hem
lassvis från skogen och gavs åt få-
ren, som ät elitta foder gärna.
Så gjorde en bonde i Törestorp, Klewa,
under ett slätigt år på 1880-talet.
Hästgödsel, och även svötgödsel,

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2133~~ 2133:2
Assar Blomberg, 1929.

VGL.

Nöd 19
Mat. Blod

blandades i mjöl och gavs åt svine.
Det var många, som gjorde
så, men det påstods, att det ej
blev gott fläsk efter sådant foder.

Såvida in på senare tid hade
en hemmansägare i Klewa hållit
på med detta utfodrings sätt, så
att han höll på att få plikta
(böta) därför. Det kan ju ej
vara så att man utfodra ett ena
djuret med det andras experimen-
ter.

Nöd 13

Nödbrod. (gäller Gökhem) Efter
Matilda Mad. Backström, f. Kleva
född i Skär, Gökhem, 1862. Uppteckn.
av Assar Blomberg 1929.

Så det var out om brödsäd blanda
de min mor (bodde i Fäbro, Skär)
råriven potatis i brödet. Vi voro
många i hushållet och mor kunde
riva en hel halvskäppa åt gän-
gen. Potatisrevet värmdes något, så
att det blev kyllaget, men man
måste härvid röra i massan med
en skev så att inte potatismjölet
sjönk till botten. Därpå östes den
rivena potatisen i träget och arbetades
ihop med mjölet (som var en bland-
ning av havre- och rågmjöl) och på

Frgl. 19

Landsmålsarkivet Uppsala ~~2133:2~~ 2133:2
Assar Blomberg, 1929.
VGL.

Bröd 14
Ulat. Blod

grund av vätan i potatismassan
behöfde knappast något vatten
tillsätas. Det blev ett mycket gott bröd.

Ulat. Blod mindes att man nu-
der dåliga är användt takhalms-
till kreatursfoder. Bodde man
nära en sjö, så brukade man
skära vass och lägga på taket
i stället.

Där det fanns gott om tjung,
såsom särskilt var fallet i ut-
markerna i Gökhem, skar man
^{sändant} tjung och fodrade därmed krea-
turen.